

televizija u nastajanju

paul rota

Televizija – možete je hvaliti, možete je kudititi ali je ne možete zanemarivati a da pri tome ne izazovete podozrenje većine svojih prijatelja, suseda ili sveta na ulici. Televizija više ne predstavlja raskoš: mnogima je postala potreba.

Za neke, ona je najpristupačniji i najjeftiniji oblik zabave a za druge, pak, kradljivac vremena namenjenog vrednjim stvarima. Nekima, opet, predstavlja najbolji način da budu u toku događaja ili pasivno sredstvo za ubijanje vremena ili podsticaj da i sami krenu u akciju ili sredstvo masovne hipnoze koje uništava umetnosti čitanja i pisanja ili snažnu objedinjujuću silu unutar onoga što je (kako nas podseća Karl Sandberg) Lincoln zvao Čovekovom porodicom.

Uprkos svemu tome ili možda baš zbog toga, najbolje i najpopularnije televizijske emisije danas su u Velikoj Britaniji u stanju da okupe gledalište od preko 12 miliona ljudi. Kada su u pitanju događaji od posebnog značaja, poput krunisanja iz 1953. godine, taj se broj udvostručuje. Prema procenama BBC-a, prosečan broj televizijskih gledalaca iznosi oko 5,5 miliona (decembar, 1955. godine). Broj pretplatnika premašuje 5 miliona; isto toliko antena para naše nebo. U SAD, televizor predstavlja osnovnu kućnu potrepštinu, poput frižidera ili automobila. Gotovo 40 miliona Amerikanaca poseduje sopstveni televizor. Prema podacima UNESCO-a, već 15 zemalja emituje svoj televizijski program, sa najmanje 50.000 prijemnika u svakoj od njih. Mnogo većem broju zemalja televizija je pred vratima. I nema sumnje, uskoro će joj se ta vrata širom otvoriti.

Mnoštvo je prekora upućivano televiziji kao mediju umesto da im cilj budu ljudi koji stvaraju programe ili oni koji te programe plaćaju. Jedino što se mediju kao takvom može prebaciti je, možda, nedovoljna veličina ekrana u poređenju sa filmskim; no, čija je dnevna soba danas toliko prostrana da primi veliko filmsko platno? Što se tiče slike lišene oštih obrisa i detalja, taj će nedostatak uskoro nestati kao što se u prošlosti dogodilo sa filmom. Tehnički napredak ostvaren od rata na ovamo zaista je čudesan. Tehničke mogućnosti slike i zvuka koje stoje na raspolažanju proizvođačima programa u savremenim londonskim studijima BBC-a ponekad daleko prevazilaze obim u kome se koriste.

Televizija je veoma skup medij.

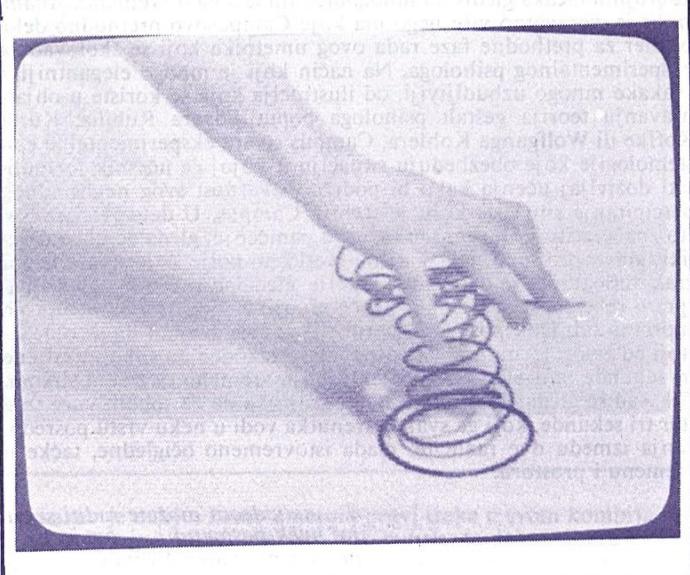
Istinski značajno obeležje televizije, bitnije čak i od njene tako očigledne prednosti kao što je sposobnost trenutnog, neposrednog dosezanja do gledalaca, je činjenica da ima otvoren put u domove svojih posmatrača. Televizijski stvaralač mora, pre svega, shvatiti da se njegovo gledalište razlikuje od svih ostalih gledališta. Ono je kao celina ogromno, ali je u suštini veoma malo, uzme li se u obzir svaki pojedinačni prijemnik. Prosečno bioskopsko gledalište u Britaniji sastoji se od oko 750 ljudi koji sede u zbijenim redovima i posmatraju zbivanja na platnu. Smeh nekolicine može izazvati smeh čitave dvorane. Nagon mase je veoma snažan. Prosečno televizijsko gledalište čine dve ili tri osobe u neformalnoj porodičnoj sredini, sa svim mogućim izazovima koji narušavaju pažnju. Odlazak u bioskop zahteva preduzimanje putovanja određene dužine, verovatno čekanje u redu i plaćanje ulaznice. Posmatranje televizijskog programa od vas zahteva tek da okenete prekidač, naravno pošto ste prethodno kupili televizor a u nekim zemljama i platili pretplatu.

Pomenuta ogromna razlika u tzv. »prijemčivosti gledališta« nužno se odražava na sadržaj programa i tehniku prikazivanja svojstvenu televizijskom mediju. Dobro je poznato da televizija predstavlja prisan, lični medij; unutar prisne atmosfere doma, iskrenost glumca ili reditelja može daleko nadmašiti svaki spektakl ili senzacionalizam. *Quo Vadis?* pripada bioskopu. Kabaretska gluma, kamerne pozorišne predstave, pojedinačne uloge pripadaju televi-

ziji – naročito kada u prvi plan dolazi pojedinac, ličnost. Neka svaki televizijski reditelj i pisac ima na umu Meterlenkove reči: »U maloj sobi, za stolom, kraj vatre odlučuje se o sreći i nesreći čovečanstva.«

Neki kažu da televizija remeti i uništava život porodice dok drugi, opet, tvrde da se televizija pokazala kao činilac od ogromnog značaja u društvenom vaspitanju ljudi, ne samo utičući na njihova mišljenja već i uslovjavajući njihova ponašanja. Neposredno nakon rata, televizija je u Britaniji predstavljala zabavu »dobrostojecih«. Danas važi upravo suprotno. Značajno je imati na umu da veliku većinu njenih gledalaca čine ljudi koji gotovo ne čitaju knjige niti odlaze u pozorište. Njihove su društvene stavove done-davno ubožavali filmovi, uglavnom američki, i u izvesnoj meri radio; te, naravno, senzacionalističke dnevne novine. Izvesno je da novi medij nosi opasnost od masovne hipnoze i jednoobraznosti svojih sadržaja. S druge strane, oni koji su polazeci od američkih iskustava predviđali da će na poslednjim opštlim izborima u Britaniji televizija odlučiti ishod glasanja nisu imali pravo. Možda ta greška ukazuje na postojanje razlike između masovnog duha i individualizma? Postoje dokazi da britanski gledaoci biraju emisije koje gledaju (nakon prvog oduševljenja novim predmetom u domaćinstvu) i da će se takav razvoj nastaviti, pogotovo nakon otvaranja novog programa. Podsticaj pomenutom kretanjem predstavlja i činjenica da se sadržaji i vreme emitovanja pojedinih emisija unapred objavljuju. Ne sme se potceniti značaj časopisa *Radio Times* i njegovih 8.800.000 primeraka. Niti jedan drugi oblik masovne zabave ne poseduje tako detaljan vodič.

Televizija bi, razvija li se u ime opštег dobra, mogla da pruži nemjerljiv doprinos napretku misli, ponašanja i samog načina života svih ljudi sveta, a posebno nacija kao takvih. Ovakav stav preovladava i u našoj nezavisnoj televiziji, sudeći barem prema prvom godišnjem izveštaju njenog Odbora, no, na žalost, čini se da ga ne dele i proizvođači programa sa kojima Odbor sklapa ugovore

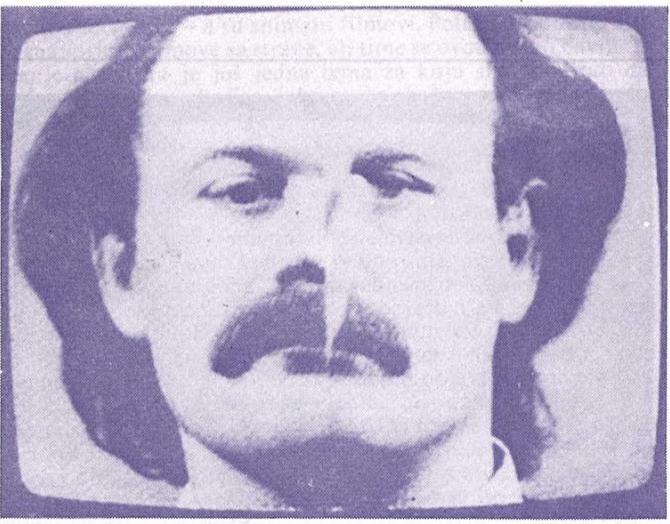

– barem još uvek ne. Ogromne društvene posledice televizije, po mome mišljenju, jasno se vide i iz pojedinih priloga u ovoj knjizi. Tako, na primer, Henri Kasirer (Henry Cassirer) ističe da širenje televizije nije ograničeno na zemlje visokog standarda ili razvijene industrijske privrede i u tom smislu navodi Kubu i Filipine. Televizija se, poput atomske energije, može pokazati uticajnim činiocem društvenog napretka tzv. nerazvijenih zemalja. Nema sumnje da Ujedinjene nacije i njihove specijalizovane agencije o tome vode računa.

Jedna od velikih opasnosti koje televizija nosi sa sobom je, to prihvatanje, neodoljivi pritisak na talente. Naime, stalna potreba za svežim programskim materijalom, prisutna iz dana u dan, iz večeri u veče, zastrašujuća je i vodi snižavanju svih merila. Istina, pred radozonalnim okom kamere još uvek staje čitavi neotkriveni svetovi kao i potpuno nove oblasti ispoljavanja ljudskog talenta, no sama brzina koju nameće svakodnevna proizvodnja programa lako može dovesti do aljkavog rada i nesvarenih misli (imao sam prilike da se u sopstvenoj oblasti osvedočim kojom brzinom se takozvani dokumentaristički pristup srozava na nivo površnog izveštaja). Sa tehničkog stanovišta, međutim, to je manje važno od propadanja stvaralačkog duha iz koga se rađa sam program. Tehnički, televizija izlazi na kraj sa ubistvom u ime »aktuelnosti« ali puko prikazivanje aktualnosti nije samo po sebi stvaralački čin. O tome bi akademski mudraci BBC-a kao i zabavljaci sa komercijalne televizije mogli dobro da razmisle – kada budu našli vremena.

Možda smo došli do tačke u kojoj tehnokratija nošena razvojem elektronike snažno kreće napred, ostavljajući ljudsku stvaralačku misao dleko iza sebe? Možda smo zašli u doba kada tehničke mogućnosti mašina za širenje masovne zabave prevazilaze sposobnosti postojećih talenata da načine stvaralački proizvod namenjen emitovanju? Uporedimo film za čije se planiranje i snimanje utroši šest meseci (što je relativno kratko vreme) da bi, potom, živeo barem tri do pet godina u bioskopima širom sveta sa televizijskom emisijom za čije se planiranje utroši nekoliko sedmica (ako i toliko), nekoliko dana za probe i snimanje, da bi zatim živela svega jedan sat na malom ekranu – osim ukoliko nije snimljena na traci. Ogromno gledalište koje istovremeno posmatra svaku emisiju svojom tražnjom nadmašuje ponudu potencijalnih stvaralača – osim ukoliko se ne prihvati mogućnost ponavljanja emisija. Tehnološka efikasnost guta ljudski stvaralački napor brže no što je on u stanju da se obnavlja. Televizija već raspolaže mnoštvom reditelja opskrbljenih tek osnovnim znanjima u vezi sa postavljanjem emisije »uživo«, no takve emisije nemaju stvaralačku budućnost. Ipak, da li televizija uopšte mari za budućnost? Njen je cilj da zadovolji trenutne potrebe koje niču u ovome času. Otuda i ova rečenica, tako česta u televizijskim studijima: »Neka ide bilo šta«.

Opasnosti koje sobom nosi neposrednost televizije izuzetno su prisutne i oplipljive. Neko bi bio sklon da pomisli kako će večeras emitovana emisija već sutradan biti zaboravljena. Prikazati emisiju pred 10 miliona gledalaca istovremeno sigurno nije ništa manje značajno niti nosi manje odgovornosti od organizovanja stotine poseb-

nih priredaba tokom nekoliko meseci. Prolaznost predstavlja jedan od većih problema televizije, posmatramo li je kao ozbiljni stvaralački medij.

Pojedini televizijski poslenici i kritičari dovode u pitanje njen korišćenje za prikazivanje filmova umesto »živog« materijala ali sama činjenica da se emisije mogu zabeležiti na traci i ponovo gledati i koristiti podsticajna je za dublje razmišljanje. Film nije zamena za »živu« i neposrednu televiziju; on samo predstavlja drugačiji ali opravdan oblik korišćenja mehanizma medija za reprodukciju, jednako kao što se radio opravdano služi gramofonskim pločama. Pored toga, film raspolaže sa dovoljno vremena za razmišljanje, istraživanje, osvetljavanje i brižljivo razmatranje sadržaja i stavova. Moguće je da navedeni stav brojnih televizijskih poslenika, naročito onih u BBC-u, prema filmu nije uslovjen netrpeljivošću prema samoj celuloidnoj traci već zavišu prema profesionalnoj veštini filmskih stvaralača koju televizija, nalazeći se u prvim godinama detinjstva, tek treba da stekne. Na sreću, cene televizijskih emisija su takve da će njihova prodaja izvan zemlje porekla ubrzo postati nužna radi pokrivanja troškova proizvodnje, što će sigurno značiti i povećano korišćenje snimljenih materijala, sa svim prednostima koje to sobom nosi; u pitanju su kako emisije snimljene tokom emitovanja »uživo« (pogotovo ako se popravi tehnički nivo snimaka) tako i filmovi načinjeni pre svega za televizijsko prikazivanje.

Učestalost i kratak životni vek predstava, odnosno emisija predstavljaju samo dva od mnogih problema svojstvenih televiziji a sa kojima se moramo bez oklevanja suočiti ukoliko želimo da medij stekne pozitivnu duštvenu i stvaralačku ulogu. Zanemarimo li ih, uz izgovor da je televizija samo zabava, spektakl, »bekstvo od životne stvarnosti«, nači ćemo se u položaju da zloupotrebljavamo sigurno najmoćnije do sada pronađeno sredstvo komunikacije između čoveka i čoveka.

Da li je televizija sama po sebi umetnost? Nijedan od elektromehaničkih medija – film, radio ili televizija – nije sam po sebi umetnost. Radi se samo o beskrajno složenim instrumentima koje je potrebno stvaralački upotrebiti. Televizija je do sada pokazala u punom sjaju svoju sposobnost da »vidi na daljinu«, da prikaže stvarnost »onako kako se uistinu dešava«. U tome, međutim, nema ničeg posebno stvaralačkog. Krunisanje kraljice Elizabete, kamen medaš u tehničkoj istoriji televizije, nisu zamislili, napisali, režirali, opremili ili postavili ljudi iz BBC-a, iako je ostvaren izuzetno uspešan prenos svega što se odvijalo pred kamerama. Rediteljeva veština leži u postavljanju kamera i mikrofona kao i u donošenju odluka kada će neku od kamera uključiti, što se vidi u izvanrednom prilogu Pitera Dimoka (Peter Dimmock) u ovoj knjizi. No, uveren sam da Piter Dimok smatra da obim stvaralačkog napora u navedenom prenosu nije veći od stvaralačkog napora koji ulazi kapetan aviona da bi bezbedno preleteo Atlantik. Danas je sve prisutnija težnja brkanja tehničke veštine i stvaralačke umešnosti.

Do danas na televizijskom ekranu nisam video ništa što bi potvrdilo da televizija kao medij raspolaže većim tehničkim mogućnostima od filma – sa izuzetkom toliko hvaljene neposrednosti. No, neposrednost ukida često osnovni preduslov umetnosti – naime, pravo umetnika da izvrši promišljen izbor. Televizijska neposrednost predstavlja dodatno i veoma uzbudljivo svojstvo izveštavanja ali izveštavanje (beleženje) nije umetničko stvaralačtvu. Činjenica da BBC ne pravi ovu razliku možda objašnjava zbrku koja postoji oko govornih i dokumentarnih emisija. Čak i časopis BBC-a, *Listener*, u svojoj dokumentarnoj rubrici najviše prostora posvećuje govornim emisijama i direktnim prenosima jer, kako se čini, te emisije obraduju materijal iz »stvarnosti«.

Kako u svom prilogu o glumi primećuje Džoan Miler (Joan Miller), televizija još uvek čeka da je iskoristi neki Grifit (Griffith) ili, da budemo u toku s vremenom, neki De Sika (De Sica) ili Maks Ofulus (Max Ophulus) ili Kluzo (Clouzot). Na televiziji još uvek nije napravljeno ništa što bi po kvalitetu i značaju moglo da se meri sa *Kradljivcima bicikla*, *Krstaricom Potemkin* ili *Pesmom sa Cejlona*. Možda se ne radi o nedostatku medija već o propustu onih koji ga razvijaju i kontrolisu a koji nisu uposlili prave umetnike. De Sika kao reditelj direktnog prenosa, Ofulus obdarjen pokretljivošću televizijskog medija – to bi moglo dati rezultate kako bi bilo dovoljno vremena za razmišljanje i eksperimentisanje. Možda bismo se mogli i zamisliti nad činjenicom da je vrlo mali broj, a možda čak niti jedan, vrhunskih filmskih stvaralača pokazao veće zanimanje za rad sa novim medijem?

Ponavljam, najveći problem sa kojim se susreću svi umetnici koji rade na televiziji je njeno osnovno svojstvo – naime, neposrednost. Ukoliko su oni koji kontrolisu medij, bile to komercijalne ili javne službe, u stanju da umetniku obezbede minimalne potrebne uslove, moglo bi se dogoditi nešto uistinu stvaralački uzbudljivo. Komercijalni finansijeri kao motiv najčešće imaju povećanje prodaje; BBC takv motiv nema. Sada kada u Britaniji raspolažemo još jednim kanalom, nadajmo se da će se BBC odvajati na mnogo više eksperimentisanja. Nadajmo se da će preuzeti rizike na koje nisu bili spremni u vreme kada su predstavljali jedinu televizijsku stanicu.

Britanija je prva zemlja u svetu koja poseduje kako televiziju kao javnu službu za koju gledaoci plaćaju pretplatu tako i televiziju koju finansiraju komercijalni, odnosno reklamni fondovi uz ograničeno učešće vladinih sredstava. Eksperiment je izuzetno zanimljiv. Nijedan gledalac ne osporava potrebu za još jednim kanalom uz onaj koji emituje BBC, ali je još mnogo takvih koji se pitaju zbog čega ne dozvoliti samom BBC-u da pokrene taj novi kanal, što je, uostalom, i bila namera ove kuće. Istovremeno, retko je ko podržavao predlog iznet u odgovarajućoj rubrici *The Times*-a u vreme najčešćih rasprava, naime, predlog o uvodenju televizije kao javne službe kombinovane sa komercijalnom televizijom koja bi se finansirala onako kako se već godinama finansira britanski dokumentarni film.

Bilo kako bilo, danas imamo nezavisnu televiziju razvijenu gotovo kao i sam BBC. Kakav će obim, domen i kvalitet tokom naредnih godina dana dostići britanska komercijalna televizija može se samo nagadati. Danas ona nastupa sa samo jednim programom, oslanjajući se isključivo na ono što je očigledno i vodeći računa da ne bude »ozbiljna«. Najveće razočaranje koje nam je donela za prva tri meseca emitovanja je činjenica da isuviše liči na BBC i da nije iznadrila niti jednu novu televizijsku zamisao.

Priča se, međutim da su stvaraoci komercijalne televizije već shvatili da njihov posao nije da unapređuju duh svoje publike. Njihov je posao, kažu, da priviku najveći mogući broj gledalaca koji će pratiti reklame između emisija, što se nimalo ne podudara sa stavom generalnog direktora nezavisne televizije koji tvrdi da je zadatak televizijskog programa da »dosledno izrazi politiku i stanovništva grupe ljudi svesnih da u svojim rukama imaju značajnu društvenu odgovornost, ogromnu moć za čije su upravljanje upravo oni odgovorni«. Priča se da je jedan vrhunski poslednik britanske komercijalne televizije izjavio: »Od sada će publika dobijati

ono što želi», dok se za drugog tvrdi da je rekao: »Sebi morate postaviti sledeće pitanje: koliko je nizak ukus publike? Odgovor glasi: onoliko koliko ga nisko vi gurnete. Ma koliko se trudili neće vam poći za rukom da ga podignite. »Naravno, ovo su najdrskiji i najotoreniji napadi na celokupan proces obrazovanja, odnosno predlozi da se masovno gledalište zadrži u zapečku.

Natrag u neznanje i nepismenost!

U sumanutoj trci da se »publici pruži ono što želi« javlja se ozbiljna opasnost da dugoročni značaj televizije dospe u sasvim drugi plan. Veoma je loše odmerena izjava da neko »zna šta publika želi« čak i ukoliko podaci o gledanosti programa takvu izjavu potvrđuju. Radi se, u stvari, o izgovoru pod kojim se zanemaruje odgovornost zbog posedovanja moći, a stvaraoci i nadzornici televizijskog programa tu moć zaista poseduju. Ukoliko istraživanja pokazuju da u Britaniji postoji tražnja za emisijama najnižeg nivoa, tada je vrlo teško objasniti činjenicu da je ozbiljan film poput *Dambusters-a*, u kome nema gotovo nijednog elementa konvencionalne zabave, prošle godine dospeo na prvo mesto po gledanosti zemlji. Ili, možda, da poverujemo kako se za komercijalne filmove primenjuju drugačija kritička merila –ako se o merilima uopšte može i govoriti – nego za televizijske emisije.

Razmišljajući o napretku televizije, krajem 1955. godine, zapazam da naše kritičare malo ili nimalo ne uznenimirava pomisao da je kvalitet većine televizijskih emisija toliko nizak da ih je jednostavno nemoguće procenjivati na osnovu merila primenljivih na književnost, muziku, radio ili film. Da navedemo reči Petera Bleka (Peter Black): »Najporaznije razmišljanje o listama popularnosti televizijskih emisija glasi da su one toliko jezive da moraju biti istinete. Niti jedna organizacija čak i kada bi želela ne bi bila u stanju da izmisli podatke koji bi u toj meri bili porazni za televiziju i njene gledaoce. A najgore u vezi sa juče objavljenom listom deset prvoplasiranih emisija je to da možete do mile volje tragati od prvog do desetog mesta i obratno i sigurno nećete otkriti niti jednog predstavnika one trezvene televizije za koju svi – političari, biskupi, BBC i nezavisna televizija – znamo da predstavlja jedini put spasenja gledalaca da se ne pretvore u naciju pasivnih idiota.« Većina onoga što današ emituju oba naša kanala beznačajno je i čak vulgaro i nosi, kako kaže Prisli (Priestley), obeležje vremena u kome živimo te ide u korak sa anti-kulturnim strujanjima, tako modernim u nekim krugovima. Kada nacionalna štampa ne bi poklanjala toliko pažnje televiziji, mnogo toga bi prošlo nezapaženo i zauvek nestalo – barem mi se tako čini. Nezasluženo veliki prostor koji novine namenjuju televiziji (a navodno, uvek imaju problema sa nedostatkom prostora) jedno je od obeležja našeg vremena.

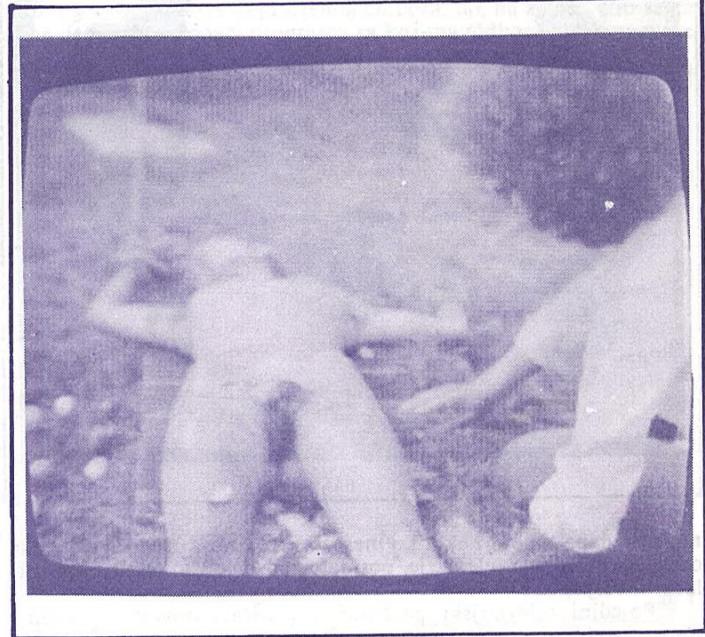
Prema povelji BBC-a, zadatak je ove organizacije da obavestava, obrazuje i zabavlja. Komercijalna televizija ima obavezu da poštuje uobičajena pravila ponašanja te da se pridržava nekih ograničenja u vezi sa proizvodimo koje sme da reklamira; ali, njen je jedini zadatak, uprkos rečima ser Roberta Frejzera (Robert Fraser), da privuče što veći broj gledalaca i time zadovolj svoje oglašivače. Već se javljaju prepreke između BBC-a i komercijalne televizije oko broja gledalaca koji prate njihove emisije. Budućnost komercijalne televizije u našoj zemlji predstavlja ozbiljnu probu industrijskog i reklamnog dobrog ukusa kao i sposobnosti nezavisne televizije da ostane autonomna; probu na koju nas je sve stavila vlada koja, po mome mišljenju, nikada ne bi smela da dozvoli da televizija kao deo nacionalnog života, postane bojno polje političkih partija.

Radio BBC je za 33 godine svoga postojanja izrastao u profesionalnu organizaciju sa sopstvenim stvaralačkim, tehničkim i kulturnim merilima. Televizija BBC je još uvek veoma mlada. Međutim, veoma brzo raste. Prisiljena je da u divlji svet poslovnosti i zabave zakorači dublje nego radio. Prisiljena je i da ubrzano savladava znanja o snimanju filma te da, istovremeno, otkriva samu sebe. Neizbežno je da se pri tome ponekad pojavi i nespretni amaterizam. Kao organizacija koja se finansira iz budžetskih sredstava i koja odgovara neposredno parlamentu BBC stvara sopstveni model javne službe. Postiže dobre tehničke rezultate; njena najveća dosadašnja slabost je nesposobnost da stvari administrativni mehanizam koji bi se prilagodavao potrebama stvaralačkih umetnika – pisaca, reditelja, producenata – dakle, koji bi mogao da izade na kraj sa temperamentom ili čak ludilom koje tako često prati stvaralaštvo. Birokratski duhovi više vole previdljive, nepromenljive talente koji se mogu pouzdano vrednovati u godišnjim izveštajima.

S druge strane, BBC je – sa svojim ograničenim finansijskim sredstvima – krenuo u istraživanje televizije otvorenog srca i sa dečjačkom smelosti, posebno kada se radi o direktnim prenosima. I drama je beležila uspehe ali se od nje ponekada očekivalo previše sa premalo sredstava. Dokumentarno odeljenje, sada raspušteno, ostvarilo je nekoliko društveno veoma značajnih emisija koje je publika, a često i kritika, po pravilu toplo primala. Dobro je što BBC nije u potpunosti ukinuo emisije ovakve vrste i što se dve serije Normana Selouala (Norman Swallow), *Posebni upitnik* (Special Enquiry) i *Svet je naš* (The World is Ours) i dalje emituju. Započet je pionirski posao sa dečjim programom, a pojedine gorovne emisije

sije zabeležile su zavidne domete. Ukratko, BBC se može mnogo čime ponositi. On ne vodi bitku sa komercijalnom televizijom samo oko pridobijanja talenta. Jednako je važna i namera da stvari mehanizam koji će talentu omogućiti da dostigne svoj puni zamah.

U SAD, gde se gotovo u potpunosti razvija na komercijalnim osnovama, televizija je unešla revolucionarne promene u politički, društveni i industrijski život nacije. Postala je ogromna industrijska grana vredna više milijardi dolara. Samo prihod od reklame je prošle godine izneo punu milijardu dolara. No, taj ogroman obim poslova u sebi nosi klic problemi. Program se redovno emituje za čitavu zemlju, od Istočne do Zapadne obale, ali još uvek zapanjuje koliki deo teritorije se još nalazi izvan dometa televizije. Ne smemo zaboraviti da je zadatak BBC – a kao javne službe koja se ne bavi tržistem, da svojim programom pokrije čitavu Veliku Britaniju i da to ovoj kući gotovo u potpunosti uspeva. Cene pojedinih emisija u Njujorku dostižu astronomске vrednosti: 100.000 dolara nije nikakav izuzetak za vrhunske emisije, ne računajući cenu emitovanja. Upravo zbog toga, kao i zbog činjenice da postoji težnja ka udruživanju, finansijera, najčešće se izbegavaju tzv. »kontroverzne« emisije. Ed Marou (Ed Murrow), sa svojim *Licem u lice* (Person to Person) i *Vidi sada* (See It Now) predstavlja izuzetak od pravila. S druge strane, prošle godine je zapažen porast zanimanja za političke probleme kako na televiziji tako i u štampi. Tako je Henri Salomon (Henry Salomon) dobio sopstvenu dokumentarnu redakciju pod okriljem NBC-a; njegovu seriju *Pobeda na moru* (Victory at Sea) te emisiju 3-2-1-0 dugo čemo pamtit. Isto tako, Alister Kuk (alistair COoke) još uvek vodi svoj kulturni program *Omnibus*, za čije pokretanje zahvalnost dugujemo Fordovoj fondaciji.

Nakon ogorčene borbe, Holivud se ponovo oslonio na noge i sada se ravноправno obraća svom takmacu, čineći čak i neke krupne korake napred. Manje kompanije su proteklih godina proizvodile na stotine kratkih televizijskih filmova (u Britaniji smo ih videli isuviše), no, sada i velike kompanije pokazuju zanimanje za taj posao. Preplatnička televizija, omražena među vlasnicima postajeći televizijskih mreža i među njihovim oglašivačima jer gledaocu omogućava da bira program za koji plaća, pobudujući snažan interes Holivuda. Naime, ta zamisao oživljava stari san o tome da se celokupni troškovi snimanja filma pokriju jednim jedinim prikazivanjem na televiziji, za što bi gledaoci plačali telefonskim uplatama, dakle, ne napuštajući svoje domove. Za razliku od stanja u našoj zemlji, američki filmski proizvodači su odvojeni od prikazivača. Kada bi im se omogućilo da svoje filmove dovedu neposredno u domove gledalaca, šta bi se dogodilo sa prikazivačima? Njihova jedina zaštita je veliko platno u bioskopskim dvoranama.

Nadalje, tu je, odmah iza ugla, i televizija u boji koja se emitiše ograničenom broju posmatrača zbog visoke cene prijemnika. Još značajniju, u stvari, najveću novinu predstavlja mogućnost snimanja zvuka i slike na magnetnu traku. Dosta je bilo filma, celuloida, razvijanja i svih ostalih procesa na kojima se gubilo vreme. Magnetošopska traka se može zavrneti odmah nakon što je snimljena. Može se poslati iz mesta u mesto za tren oka. Ponovo se nalazimo u službi brzine i neposrednosti, ponovo se smanjuje vreme za promišljanje i stvaralačku delatnost. Ipak, na nama je da pronađemo pravi način korišćenja svega toga jer, ni do pronalaska filma

nije došlo na zahtev umetnika. Tehnokratija grabi napred bez obzira na to kako će se njena otkrića koristiti. Televiziju se pojavila u času kada je tek šačica ljudi ovlađala filmom. Možda će televizija, ukidajući posrednike i unoseći svoje proizvode neposredno u gledaočev dom, pružiti više prilika umetničkom stvaraocu toliko sputanom na filmu? Možda je pred nama dan kada će televizija, udejivši nam zabavu najniže vrste, omogućiti filmu da dostigne svoju zrelost?

Televizija je, uistinu, u »procesu nastajajući« – svakog minuta, svakog sata, danju i noću. Stoga su prilozi koji čine ovu knjigu bili na osnovu dva merila. Neki od njih televiziji pristupaju sa opšteg stanovišta – takav je Kasirerov pregled rasta i razvoja televizije i njenog značaja u pojedinim zemljama sveta. Ostali – većina – se bave pojedinim oblastima televizijske delatnosti. Stručnjaci govore o svom radu i problemima na koje nailaze, ukazuju na pravce kretanja te utvrđuju kvalifikacije potrebne za bavljanje odgovarajućih poslova. U složenom mediju kao što je televizija, karakterističnom po mnoštvu vrština i zanata te po potrebi za timskim radom kao i po svojoj povezanosti sa pozorištem i filmom, bilo je neizbežno da se pojedini prilozi poklapaju, tj. da obuhvataju isti delokrug aktivnosti. No, to je jedini način da se stekne opšta slika o televizijskoj proizvodnji. Potrebno je napomenuti i da pojedini autori govore o svojim temama isključivo na osnovu prakse u BBC – u te da je većina od njih bila ili se još uvek nalazi na platnom spisku upravo te kuće koja je do nedavno bila jedini televizijski kanal u Velikoj Britaniji.

Na prvi pogled, nekome će se učiniti da smo nešto i izostavili. Nijedan se odeljak, na primer posebno ne bavi filmom i televizijom, no, nekoliko autora govori o korišćenju filma na televiziji. I u okviru samog BBC – a su snimani filmovi. Potred toga, BBC kupuje ili iznajmljuje filmove sa strane, ali time se ovde nismo bavili. Istraživanje gledališta je još jedna tema za koju smo smatrali da ne spada u domet ove knjige, iako se neizbežno pojavljuje u okviru priloga Džona Metkafa (John Metcalf) o televiziji kao reklamnom mediju, a i drugde.

Dakle, čitalac će, nadam se, odeljak po odeljak, biti u stanju da stvori složenu sliku o tome šta televizija znači, kakve su njene mogućnosti i kakva je to ogromna moć kojom raspolažu televizijski poslenici. Otvaranje komercijalne televizije izazvalo je novu potragu za talentima svih vrsta – rediteljima, piscima, dizajnerima, kameranima, glumcima, raznim tehničarima i zanatlijama – te ova knjiga može poslužiti kao izvor obaveštenja a, možda, i nadahnуća, svima onima koji tek zakoračuju u televiziju.

Rečnik televizijskih i filmskih pojmoveva na kraju knjige najpotpuniji je, koliko znam, od svih dosad objavljenih u zemlji. Postoji čitavo mnoštvo filmskih rečnika ali malo je dobrih. Brojni televizijski rečnici objavljaju se u SAD i sadrže sve više žargonskih kovanica koje se razlikuju od stanice do stanice ove ogromne zemlje, no i njih je mali broj dobrih. Dugujem zahvalnost Hariju Makmanu (Harry McMahan) koji mi je, pored toga što je napisao prilog za ovu knjigu, omogućio da pre objavljujući pročitam njegovo delo *Televizija danas* (TV Today): te BBC – u čije su mi odgovorne službe dozvolile da koristim *Rečnik pojmoveva iz radio - difuzije* (Glossary of Broadcasting Terms) i sva dopunska izdanja tog rečnika namenjenog internoj upotrebi. Zahvaljujem se na savetima u vezi sa pripremom rečnika i Janu Atkinsu (Ivan Atkins), iskusnom dramskom reditelju iz BBC-a kome je tokom poslednjih meseci poverena posebna dužnost koja ga je dovela u tesnu vezu sa svim aspektima televizije; kao i Kenu Kamerunu (Ken Cameron), dugo-dodišnjem tonskom snimatelu Kraunu filma a danas zaposlenom u Anvil filmu, kako za dragocene savete tako i za dozvolu da upotrebim neke definicije tonskog snimanja iz rečnika njegove knjige, *Zvuk i dokumentarni film* (Sound and the Documentary Film). Zahvalnost dugujem i BBC-u za materijal na osnovu koga su izrađeni planovi i skice koji se pojavljuju u knjizi.

Svi autori priloga su veoma zaposleni ljudi; rade u ili pri televiziji. Zahvaljujem im se na prilozima i molim ih za izvinjenje što sam im dosadićao dok mi nisu predali svoje rukopise. najzad, zahvalnost dugujem i Mojni Kičin (Moyna Kitchin) koja mi je bila sekretarica dok sam vodio dokumentarno odeljenje BBC-a i koja mi je pomogla u pripremi tekstova za štampu.

Rastao sam uz film, prateći ga od prvih plišanih zavesa i tvrdih drvenih stolica do današnjih udobnih fotelja i prostranih dvorana, te bi neko mogao pomisliti da imam predrasude protiv televizije: to nikako nije tačno. Neobično poštujem njenu dinamičnu neposrednost i zavidim joj na lakoći kojom dopire do ogromnog gledališta. Prihvatom je kao neizbežan deo života i nadam se da će biti iskorisćena za njegovo unapredijanje. Da tako ne mislim ne bih proveo dve godine radeći na televiziji uz, verujem, smisao za odgovornost i smisao za humor. No, konačno, niko se ne mora plašiti da će ikada napisati knjigu pod naslovom *Televizija do današnjih dana*.

* Iz: TELEVISION IN THE MAKING (Televizija u nastajanju), uvod Paul Rotta. Gocal Press Ltd., 1956. str. 9 – 22. Napomena R.L.

Sa engleskog preveo Veselin Mrđen

elektronska zabava

pokušaj primene interakcijske perspektive
i društvene psihologije

boguslav sulkovski

Novi tip veza

Otkako su odmor i rekreativa obuhvaćeni slobodnim vremenom, otakako je u industrijskom društvu došlo do radikalne podele na vreme napregnutog rada i više pasivnog odmora, ljudi više zabavi ne daju osnovnu egzistencijalnu nadu. Svakodnevno praznovanje posle 16 h, za razliku od tradicionalnog praznika, odvojilo je zabavu ozbiljno od života i svelo je na relaksacionu funkciju. Danas rede nego u zabavama praznujuće zajednice – tradicionalnog društva, u zabavama rapažamo šansu očišćenja i moralne obnove. Duh praznične zabave živeo je u karnevalske povorci, a današnje tzv. kratko slobodno vreme, svakodnevni odmor, u najvećoj meri ispunjavaju pasivne zabave, televizija. U industrijskom društvu najčešće se zabavljamo preko svojih predstavnika; čovek koji se odmara od rada je gledalac zabave koju u njegovo ime upražnjava profesionalci u studiju. Za ogroman deo ljudi praznik se preobrazio u spektakl, a stvarno učešće zamenile su forme imaginacijskog učešća. Staviše, posmatranje spektakla sada dobija oblik koji je slabo povezan sa stvarnom dramaturgijom tih spektakala i vrši se preko elektronskog prenosa pomerenog u vremenu. U istorijskom hodu izvršio se prelazak sa potpuno aktivne zabave u zajednici na estetizirajući i imaginativnu razonodu gledaoca izolovanog među svoja četiri zida.

2.

Kada je neposredno učešće u zabavi bilo zamenjeno prijatnošću posmatranja zabave drugih, krugovi ljudi apsorbovanih zabavom naglo su se proširili. Razonoda kao forma odmora od rada je pravo svakoga, a ispred televizora ima dovoljno mesta za sve.

Između nekadašnje aktivne zabave i savremene posredne razonode došlo je do vrednosnog pomeranja veza koje povezuju učesnike. To vrednosno pomeranje uhvatljivo je pomoću pojmovevih stvorenih na fonu teorije masovne komunikacije. S jedne strane tu imamo Mek Luanova (McLuhan) hipotezu da je upravo svet elektronskih medija zbljazio ljudi, kao da je kreirao i na sve rastegnuo veze karakteristične za neko »globalno selo«. Iz te teze u korist razonode proizilazi posledica likvidacije osnovnih razlika između gledalaca elektronskog spektakla i solidarnosti karnevalske mase ili praznujuće zajednice. S druge strane, treba imati na umu ranije i do danas postojeće stavove o masovnoj kulturi koji akcentuju nedostatak povratnog u razonodi tog tipa, odvajanje primalaca od davaoca, društvenu izolaciju primalaca. Tada je već samo korak do radikalnog suprotstavljanja aktivne zabave elektronskoj razonodi, do sugestije o gotovo dezintegrujućoj društvenoj prirodi masovne razonode. Naravno, ne mogu se zaobići zapažanja Kaca (Katz) i Lazarsfelda (Lazarsfeld) L. Bogarta (Bogart), a u Poljskoj A. Kumora (Kumor) prema kojima su u praksi masovna kultura i masovna razonoda primani ne toliko od mase razbacanih izolovanih primalaca, koliko od konstelacija malih prvobitnih grupa. S obzirom da razonodni spektakl gledaju gledaoci najčešće u krugu najbližih, s obzirom da je takva razonoda trenutni sadržaj komentara i razgovora, ta činjenica nešto slabu oštrinu suprotnosti zajednice ljudi koji se zabavljaju licem u lice a veza primalaca razonode.

Bilo kako bilo, razonoda posredstvom sredstava za prenošenje tek treba da traži sebi svojstvene, specifične načine solidarizacije auditorijuma. Kritičari masovne razonode, vodeći analize njih formi i sadržaja, najsnažnije su ističu pojavu »pseudo-integracije«, trku za zabavom tretirajući kao izraz raspada zajednica i tradicionalnih društvenih veza. Služeći se slikama koje suviše nametljivo sugeriraju osećanje zajedništva sa drugima, demonstrirajući laku i trivialnu akceptaciju u odnosu na društvene vrednosti, razonoda se izlaže progivoru zbog hipokrizije. U sociološkim analizama se ističe